

ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

ΔΡ. ΓΕΩΡΓΙΑ Κ. ΚΑΤΣΑΓΑΝΗ
ΣΧΟΛΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Α' ΑΘΗΝΑΣ

Τι είναι Ιστορία

- Το σύνολο των γεγονότων που συνέβησαν
- Η γνώση του παρελθόντος και η εξιστόρηση των όσων συνέβησαν
- Η έρευνα του παρελθόντος, νοηματοδοτώντας (ερμηνεύοντας) τα γεγονότα, σε σχέση και με το παρόν (μοντερνισμός)
- Μια διανοητική κατασκευή, σύμφωνα με τις σκέψεις των ανθρώπων πάνω στο παρελθόν (μεταμοντερνισμός), κ.ά.

Σκοπός της διδασκαλίας της Ιστορίας

Είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης:

Η ανάπτυξη ιστορικής σκέψης αφορά την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων, μέσα από την εξέταση αιτίων και αποτελεσμάτων, ενώ

η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης αφορά την κατανόηση της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις και τη διαμόρφωση αξιών και στάσεων που οδηγούν στην εκδήλωση υπεύθυνης συμπεριφοράς στο παρόν και το μέλλον.

Έτσι, με τη διδασκαλία της Ιστορίας ο μαθητής μπορεί να αποκτήσει όχι μόνο την επίγνωση ότι ο σύγχρονος κόσμος αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος, αλλά και την αντίληψη ότι ο σύγχρονος ιστορικός ορίζοντας συνδέεται άμεσα με τη ζωή του. Ο σκοπός της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης συνδέεται έτσι με τον γενικότερο σκοπό της εκπαίδευσης που αναφέρεται στην προετοιμασία υπεύθυνων πολιτών.

Στόχοι της διδασκαλίας της Ιστορίας, σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ, ΑΠΣ (για το Γυμνάσιο)

Με τη διδασκαλία της Ιστορίας επιδιώκονται οι παρακάτω στόχοι:

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο κόσμος στον οποίο ζουν είναι αποτέλεσμα μιας εξελικτικής πορείας, με υποκείμενα δράσης τους ανθρώπους.
- Να καταστούν ικανοί, μέσα από τη γνώση του παρελθόντος, να κατανοήσουν το παρόν, να στοχαστούν για τα προβλήματά του και να προγραμματίσουν υπεύθυνα το μέλλον τους.
- Να συνειδητοποιήσουν την προσωπική τους ευθύνη για την πορεία της κοινωνίας στην οποία ζουν.
- Να οικειώνονται βαθμιαία το ειδικό λεξιλόγιο της ιστορικής επιστήμης.
- **Να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα επιλογής και κριτικής αξιολόγησης των ιστορικών πηγών.**
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η κατανόηση κάθε κοινωνίας προϋποθέτει τη μελέτη όλων των πτυχών της (πολιτικής, οικονομικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής κ.λπ.).
- Να διαμορφώσουν, μέσα από τη μελέτη των επιμέρους πολιτισμών και της συνεισφοράς τους στον παγκόσμιο πολιτισμό, πνεύμα μετριοπάθειας, ανοχής και σεβασμού στο διαφορετικό.
- Να οικοδομήσουν, μέσα από τη μελέτη του δικού τους πολιτισμού, την εθνική και πολιτιστική τους ταυτότητα.
- Να αποκτήσουν ιστορικό γραμματισμό.

Στόχοι της διδασκαλίας της Ιστορίας (για το Λύκειο)

- Να γνωρίσουν οι μαθητές την ελληνική και παγκόσμια ιστορία από την αρχαιότητα ως σήμερα και να κατανοήσουν τον βαθμό σύνδεσης της ιστορικής πορείας του Ελληνισμού με τις εξελίξεις που έλαβαν χώρα σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.
- Να κατανοήσουν, ειδικότερα, την πολυπλοκότητα του σύγχρονου κόσμου με τη συστηματική μελέτη του 20ού αιώνα.
- Να γνωρίσουν διαστάσεις του ιστορικού γίνεσθαι που δεν παρουσιάστηκαν ή δεν μελετήθηκαν συστηματικά στις προηγούμενες βαθμίδες της Εκπαίδευσης.
- Να γνωρίσουν τους διάφορους πολιτισμούς, να εθιστούν στη διαδικασία μελέτης των σχέσεων μεταξύ των λαών, και να εκτιμήσουν τη συνεισφορά των λαών αυτών στον παγκόσμιο πολιτισμό.
- Να οικειωθούν το περιεχόμενο ιστορικών όρων και εννοιών, αναγκαίων για τη βαθύτερη και πληρέστερη ιστορική γνώση ή σχετικών με διαστάσεις της ιστορικής πραγματικότητας που δεν διδάχτηκαν στην εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση.
- Να εμβαθύνουν στα γεγονότα και να κατανοήσουν την πολυμορφία και τη διαπλοκή των αιτιακών παραγόντων που επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων.
- Να συνδέουν και να συσχετίζουν με τρόπο τεκμηριωμένο γεγονότα και ιδέες διαφόρων εποχών και τόπων.
- Να συνθέτουν και παρουσιάζουν με τρόπο ολοκληρωμένο και διεξοδικό ιστορικά θέματα.
- Να αναλύουν ιστορικά δεδομένα και να τα αξιοποιούν για τη βαθύτερη κατανόηση του ιστορικού παρελθόντος.
- Να κατανοήσουν ότι η Ιστοριογραφία είναι «ανακατασκευη» του παρελθόντος, ότι βασίζεται σε πηγές και ότι συνιστά επιλεκτική διαδικασία.
- **Να προσεγγίζουν κριτικά διάφορα είδη ιστορικών πηγών ανάλογα με το είδος τους και την εποχή στην οποία αναφέρονται.**
- Να εισαχθούν στη διαδικασία κατανόησης, ανάλυσης και αξιολόγησης των διαφορετικών οπτικών με τις οποίες προσεγγίζονται και ερμηνεύονται τα ιστορικά γεγονότα και φαινόμενα από τους ιστορικούς.
- Να συλλαμβάνουν το ιστορικό παρελθόν ως ολότητα, σε κάθε εξεταζόμενη περίοδο, ως συνάρθρωση των ποικίλων πεδίων της ανθρώπινης δραστηριότητας.
- Να συνειδητοποιήσουν την ατομική και συλλογική ευθύνη του ανθρώπου για τη δημοκρατική λειτουργία της ανθρώπινης κοινωνίας και την πρόοδο του πολιτισμού.

Μεθοδολογία διδασκαλίας της Ιστορίας

- Σχολιασμένη αφήγηση με διαλογική μορφή: προϋποθέτει καλή γνώση υλικού, σχέδιο μαθήματος στον πίνακα, ερμηνεία όρων.
- Ο διδάσκων διακόπτει την αφήγησή του, υποβάλλοντας ερωτήσεις, σχολιάζοντας τις απαντήσεις των μαθητών του, δίνοντας επιπλέον εξηγήσεις, παραπέμποντας σε τεκμήρια (χάρτες, πηγές, εικόνες, πίνακες)
- Κατευθυνόμενος διάλογος: διαλεκτική μορφή που θα στηριχτεί στην αξιοποίηση της υπάρχουσας γνώσης, στις αφορμές, τα γεγονότα, τα αποτελέσματα, τις συνέπειες, σε συγκρίσεις ή αναλογίες (για το Λύκειο)
- Ερευνητική μέθοδος: (γίνεται ομαδοσυνεργατικά)
- Διδακτικές Επισκέψεις (σε Μουσεία κ.λπ.), διότι η υλικότητα, η αυθεντικότητα και η αισθητική είναι αξίες των Μουσειακών αντικειμένων που επιτρέπουν εποπτικότητα, πλούσια ερεθίσματα, προσωπικές εμπειρίες, αλλά και έμπνευση για ένα ταξίδι στον χώρο και στον χρόνο.
- Χρήση ΤΠΕ.

Ερωτηματολόγιο για τους μαθητές (καλό είναι να δίνεται στους μαθητές πριν τη διδακτική επίσκεψη)

- Τμήμα:
- Εκπαιδευτικός:
- Μάθημα/Πεδίο:
- Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης και καταγραφής εξω-διδακτικών δραστηριοτήτων
- Ημερομηνία:
- Δραστηριότητα:

Ερώτηση	1	2	3	4	Μ.Ο.
Πιστεύεις ότι έμαθες κάποια καινούργια πράγματα ή ότι βοηθήθηκες να κατανοήσεις καλύτερα κάποια άλλα;					
Ήταν καλά προετοιμασμένο το πρόγραμμα/η ξενάγηση;					
Θα ήθελες να ξανασυμμετάσχεις σε κάτι παρόμοιο;					
Οι συμμαθητές σου και οι συμμαθήτριάς σου πιστεύεις ότι ωφελήθηκαν;					

- 1=λίγο, 2=μέτρια, 3=πολύ, 4=απόλυτα. Μ.Ο.=μέσος όρος
- Να περιγράψεις σύντομα το πρόγραμμα/τα εκθέματα:
- Τι σου έκανε μεγαλύτερη εντύπωση;
- Τι δεν σου άρεσε;

Είδη πηγών (η επικρατέστερη κατηγοριοποίηση)

1) Γραπτές πηγές: **Επίσημα δημόσια έγγραφα** (συνταγματικά κείμενα, αρχεία κρατικών υπηρεσιών, διπλωματικά έγγραφα, πρακτικά συνεδριάσεων, αποφάσεις δικαστηρίων, στρατιωτικά και αστυνομικά αρχεία, αρχεία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ενοριακά αρχεία, μητρώα δήμων-ληξιαρχικά βιβλία, στατιστικές κ.τ.λ.), **ανεπίσημα ιδιωτικά έγγραφα** (επιστολές, ημερολόγια, ιδιωτικά συμφωνητικά), **γραπτές μνημονικές πηγές** (χρονικά, επιτύμβιες ή αναθηματικές επιγραφές, επιγραφές για την απαθανάτιση επετειακών γεγονότων), **εφήμερες πηγές** (εφημερίδες, περιοδικά), **λογοτεχνία, ιστοριογραφικά κείμενα** (ιστορικά διηγήματα και μυθιστορήματα, βιογραφίες και αυτοβιογραφίες, απομνημονεύματα, θεατρικά έργα, περιηγητικά-ταξιδιωτικά κείμενα, ημερολόγια, ποιήματα κ.τ.λ.), **κείμενα άλλων επιστημών** κ.ά. (αρχαιολογία, κοινωνική ανθρωπολογία, γεωγραφία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία κ.τ.λ.), **φιλολογικά και γλωσσολογικά κείμενα** (λεξικά, ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.τ.λ.)

2) Προφορικές πηγές: μαρτυρίες, συλλογές προφορικών μαρτυριών, συνεντεύξεις.

3) Παραστατικές πηγές: **οπτικές πηγές** (επίκαιρα, τηλεοπτικές εκπομπές, ντοκιμαντέρ, κινηματογραφικές ταινίες κ.ά.), **ακουστικές – ηχητικές πηγές** (δημόσιοι λόγοι, μαγνητοφωνημένες ραδιοφωνικές εκπομπές κ.ά.), **κατάλοιπα του υλικού πολιτισμού, ιστορικοί τόποι** (δημόσια κτήρια, μνημεία κ.ά.), διαδίκτυο, ψηφιακοί δίσκοι, **χάρτες** (τοπογραφικοί, εμπορικοί, ναυτικοί, γεωφυσικοί, πολιτικοί κ.ά.), στατιστικοί πίνακες, φωτογραφίες, ζωγραφικά έργα, γελοιογραφίες, κ.ά.

4) Προγράμματα ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών: Διαφημίσεις, Κατάλογοι προϊόντων, Αποδείξεις πληρωμών.

Είδη γραπτών πηγών

1) Ανάλογα με το πότε γράφτηκαν:

- Πρωτογενείς
- Δευτερογενείς

2) Ανάλογα με το από ποιον γράφτηκαν:

- Επίσημες
- Ανεπίσημες

3) Ανάλογα με το βαθμό γνωστοποίησης στην εποχή τους:

- Δημοσιευμένες
- Αδημοσίευτες.

Μια πηγή, σε γενικές γραμμές:

- Επιβεβαιώνει και, συνακόλουθα, τεκμηριώνει τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου
- Επεξηγεί και διασαφηνίζει σε αναλυτικότερη διατύπωση τα περιληπτικής διατύπωσης ιστορικά δεδομένα του σχολικού βιβλίου
- Παρέχει πρόσθετα στοιχεία για ένα θέμα (λ.χ. προσδιορίζοντας επιπλέον λόγους, αίτια, συνέπειες και αποτελέσματα για ένα ζήτημα, πέρα από όσα δίνει το σχολικό βιβλίο)
- Καταθέτει μια αντίθετη άποψη και συνακόλουθα διαφοροποιείται από αυτή που υποστηρίζεται στο κείμενο του σχολικού βιβλίου ή
- αποτελεί συνδυασμό των παραπάνω.

Πότε αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί τις ιστορικές πηγές

Πότε αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί τις ιστορικές πηγές;

- Στην αρχή της νέας διδακτικής ενότητας ως ερέθισμα ή προβληματισμό: δίνονται οι πηγές και μέσω αυτών καλούνται οι μαθητές να συγκεντρώσουν τις ιστορικές πληροφορίες και να οδηγηθούν σε εξαγωγή συμπερασμάτων (διερευνητικό διδακτικό μοντέλο).
- Ενδιάμεσα, μέσα στη ροή του μαθήματος, για εμπέδωση της ιστορικής αφήγησης (παραγωγική μέθοδος) ή για προβληματισμό, ανάλυση, έρευνα και εντοπισμό ιστορικών στοιχείων (επαγωγική και ερευνητική μέθοδος) (παραδοσιακό διδακτικό μοντέλο).
- Στο τέλος, ως εμπέδωση της διδακτικής ενότητας, αξιοποιώντας και τις ερωτήσεις του εγχειριδίου. Κάποιες πηγές τις αναθέτουν ως εργασίες για το σπίτι, τις οποίες όμως συζητούν απαραίτητα την επόμενη διδακτική ώρα. Για να επεξεργαστούν όσο γίνεται περισσότερες εργασίες, χωρίζουν τους μαθητές της τάξης σε 3-4 ομάδες και αναθέτουν σε κάθε ομάδα και από μία διαφορετική εργασία.

Διαχείριση πηγών

1. Εξωτερική κριτική

- Έλεγχος γνησιότητας
- Τεκμηρίωση προέλευσης
- Κατηγορία και είδος πηγής
- Ένταξη στο ιστορικό πλαίσιο της.

2. Εσωτερική κριτική

- Κατανόηση της πηγής
- Αξιοπιστία
- Ιδεολογική ανάλυση, προσδιορισμός φαινομένων
- Σύγκριση με το βιβλίο.

Ανάγνωση γραπτών πηγών

ΜΟΡΦΗ

- Ποιο το είδος της ιστορικής πηγής.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- Η τοποθέτηση της πηγής στον χωροχρόνο (πότε; πού;)
- Τα γεγονότα ή οι συνθήκες που συνέτειναν στην παραγωγή αυτού του γραπτού κειμένου.

Ανάγνωση γραπτών πηγών (συνέχεια)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- Ποιο το θέμα του κειμένου; Ποιο πρόβλημα καταδεικνύει;
- Ποιες ιστορικές πληροφορίες μπορείτε να συλλέξετε; Ταξινομήστε τις.
- Ποια τα κύρια σημεία/απόψεις του συγγραφέα;
- Ποια επιχειρήματα ή/και τεκμήρια στηρίζουν τις απόψεις του; Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί και γιατί;
- Ποιες κοινωνικές δυνάμεις (πολιτικά κόμματα/φορείς/άτομα κ.λπ.) μνημονεύονται και γιατί;
- Ποιες απουσιάζουν και για ποιους λόγους;
- Πώς τα παραπάνω συνδυάζονται με τις ιστορικές σας γνώσεις;

Ανάγνωση γραπτών πηγών (συνέχεια)

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Ποια ιδιότητα/κοινωνική θέση/θέση εξουσίας έχει ο συγγραφέας ώστε να διατυπώνει αυτές τις σκέψεις; Ως εκπρόσωπος ποιων ομιλεί; (ποιο το ιδεολογικό του κέντρο;)
- Ποιο στοιχείο της θέσης του ή του υποβάθρου του (πνευματικού, πολιτικού, κοινωνικού) μπορεί να επηρέασε τη σκέψη του;
- Μπορείτε να επισημάνετε κάποιες προκαταλήψεις/στερεότυπες αντιλήψεις/ στις απόψεις του γράφοντος;
- Αντανακλά το κείμενο τις αξίες που εκπροσωπεί ο γράφων; Σε ποια σημεία; Με ποιον τρόπο;

Ανάγνωση γραπτών πηγών (συνέχεια)

ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

- Για ποιους λόγους συντάχθηκε το κείμενο; Ποια τα εμφανή κίνητρα και οι εμφανείς προθέσεις/σκοποί του συντάκτη; Ποιες φράσεις δείχνουν τα κίνητρα και τη θέλησή του;
- Για ποιους λόγους υποστηρίζει αυτές τις απόψεις τη δεδομένη στιγμή, κάτω από αυτές τις συνθήκες;
- Ποιοι θα ευεργετούνταν και ποιων τα συμφέροντα έθιγαν τα όσα γράφονται;

Ανάγνωση γραπτών πηγών (συνέχεια)

ΟΙ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Σε ποιους, κατά κύριο λόγο, είχε την πρόθεση να απευθυνθεί ο συντάκτης του κειμένου;
- Πώς φαντάζεστε ότι, πιθανότατα, αντέδρασαν οι αποδέκτες του μηνύματος; Γιατί;
- Με ποιον τρόπο ερμήνευσαν, πιθανώς, οι αποδέκτες του κειμένου τα μηνύματά του;
- Υπήρξαν αποδέκτες άλλοι εκτός από αυτούς στους οποίους, κυρίως, απευθυνόταν ο συντάκτης του κειμένου;
- Με ποιον τρόπο είναι, πιθανόν, να αντέδρασαν αυτοί;

Ανάγνωση γραπτών πηγών (συνέχεια)

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

- Τι πέτυχε ο συντάκτης;
- Ποιες οι συνέπειες (θετικές ή/και αρνητικές) για τον ίδιο;
- Ποιες οι συνέπειες (θετικές ή/και αρνητικές) για την κοινωνία;

Πώς προσεγγίζουν μια γραπτή ιστορική πηγή

- Διαβάζουν πολύ καλά την εκφώνηση της πηγής για να βρουν τα ζητούμενα.
- Διαβάζουν την πηγή. Μια, δυο, όσες φορές χρειαστεί, μέχρι να νιώσουν ότι την κατανόησαν σε βάθος.
- Ξεχωρίζουν τα γεγονότα από τα σχόλια.
- Υπογραμμίζουν τις σχετικές πληροφορίες, ακόμη και αυτές που σχετίζονται έστω και λίγο με την ερώτηση.
- Ορίζουν στην πηγή τα στοιχεία των προηγούμενων διαφανειών 13-19
- Ανακαλούν πληροφορίες από το σχολικό βιβλίο. Σε αυτό το σημείο απαιτείται η πληρέστερη απόδοση του σχολικού κειμένου.

Πώς προσεγγίζουν μια γραπτή ιστορική πηγή (συνέχεια)

(Αντι)παραβάλλουν πηγή και σχολικό βιβλίο.

- Τρόπος 1: η σύνθεση,

δηλαδή παραθέτουν τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου, προσθέτουν μεταβατική φράση και στη συνέχεια τις πληροφορίες του κειμένου της πηγής. Ύστερα, συνεχίζουν με την επόμενη πληροφορία σχολικού βιβλίου + μεταβατική φράση + πληροφορία από πηγή. Είναι μέθοδος με υψηλό συντελεστή δυσκολίας και βαθμολογείται υψηλά αν γίνει σωστά, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι μονόδρομος.

Πώς προσεγγίζουν μια γραπτή ιστορική πηγή (συνέχεια)

Τρόπος 2: Παράθεση

Γράφονται πρώτα οι σχετικές με το ζητούμενο ιστορικές γνώσεις, όπως αυτές προκύπτουν από το σχολικό βιβλίο.

Γίνεται ο σχολιασμός του κειμένου της πηγής, αφού πρώτα, κατά την ανάγνωσή της, έχουν εντοπίσει εκείνα τα σημεία που απαιτούνται, προκειμένου να δώσουν επαρκή απάντηση στην ερώτηση.

Πώς προσεγγίζουν οι μαθητές μια γραπτή ιστορική πηγή (συνέχεια)

- **Κάνουν σχεδιαγράμματα.** Όποια μέθοδο και αν επιλέξουν, δημιουργούν στο πρόχειρο δυο στήλες, όπου στη μία βάζουν τις πληροφορίες του βιβλίου και στην άλλη τις αντίστοιχες της πηγής. Αν εξασκηθούν καλά στο σχεδιάγραμμα, μπορούν άνετα να κάνουν ανάλυση με σύνθεση, αφού οι πληροφορίες θα είναι αντιστοιχισμένες, πριν ξεκινήσουν να γράφουν.
- **Συμφωνούν με το βιβλίο.** Στην συντριπτική τους πλειοψηφία, οι πηγές συμφωνούν πολύ με το σχολικό βιβλίο. Στην περίπτωση που έρχονται σε αντίθεση, ως αυθεντία θεωρείται το βιβλίο και τις πληροφορίες του θεωρούν ως απόλυτη αλήθεια.
- **Κρατούν τη δομή των ερωτήσεων.** Αν η ερώτηση έχει υποερωτήματα, απαντούν ξεχωριστά το καθένα και σε καμία περίπτωση δεν γράφουν ενιαίο κείμενο.
- **Βάζουν παραπομπές.** Για κάθε τι που παίρνουν από την πηγή βάζουν σε παρένθεση το σχετικό χωρίο (“...”) και διευκρινίζουν σε ποιο παράθεμα αναφέρονται, αν έχουν δοθεί πολλά. Αν τα παραθέματα λένε παραπλήσιες πληροφορίες, δεν τις επαναλαμβάνουν αλλά τις ομαδοποιούν [“όπως πληροφορούμαστε από την Πηγή Α (στο τάδε σημείο) αλλά και την Πηγή Β (στο δείνα σημείο)”].

(π.χ.) Σχολικό εγχειρίδιο | Πηγή/ές

Στοιχεία που αξιοποιούνται από το σχολικό εγχειρίδιο, και ο τρόπος δόμησής τους

1. ...

2. ...

6α ...

7 ...

Στοιχεία που αξιοποιούνται από την πηγή, και ο τρόπος δόμησής τους

3. ...

4. ...

5. ...

6β ...

8 ...

Πώς οι μαθητές προσεγγίζουν μια γραπτή ιστορική πηγή (συνέχεια)

- **Δεν αντιγράφουν από την πηγή.** Σε καμία περίπτωση δεν αντιγράφουν αυτούσια χωρία, παρά μόνο αν είναι να αξιοποιηθούν ως παραπομπές σε εισαγωγικά. Δεν κάνουν περίληψη αλλά προσπαθούν να κάνουν ιστορικές αξιολογήσεις και να καταλήξουν σε λογικά συμπεράσματα. Ακόμα και αν στην πηγή αναφέρονται οι ίδιες πληροφορίες με το βιβλίο, παράγουν ένα εμπλουτισμένο κείμενο με όλες τις πληροφορίες ακόμα και αν φαίνονται προαιρετικές λεπτομέρειες.
- **Χρησιμοποιούν γ' πρόσωπο.** Το κείμενό τους δεν αντανakλά προσωπικές απόψεις και γι' αυτό απαιτεί αντικειμενικό ύφος.
- **Δεν απεραντολογούν.** Ακόμα και αν οι πληροφορίες του σχολικού βιβλίου καταλαμβάνουν τρεις γραμμές, δεν γράφουν το «μισό κεφάλαιο» μόνο και μόνο επειδή τους φαίνεται μικρή η απάντηση. Είναι σημαντικό να δείχνουν κριτική ικανότητα.

Πώς προσεγγίζουν μια ιστορική πηγή (συνέχεια)

- Όταν οι ιστορικές πηγές είναι περισσότερες από δύο πρέπει στην απάντησή τους να δηλώνουν κάθε φορά εκείνη που χρησιμοποιούν για να επιβεβαιώσουν-σχολιάσουν τις ιστορικές τους γνώσεις, (π.χ. Σύμφωνα με την πρώτη ιστορική πηγή ... Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η δεύτερη πηγή ...).
- Αν οι ιστορικές πηγές είναι περισσότερες της μιας και έχουν παραπλήσιες πληροφορίες με τις οποίες πρέπει να σχολιάσουν ένα χωρίο του σχολικού βιβλίου, πρέπει να ομαδοποιήσουν τις κοινές πληροφορίες, (π.χ. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η πρώτη και η δεύτερη πηγή ... Οι πληροφορίες που εξάγονται και από τις δύο πηγές συγκλίνουν στο ότι ...). Αν πάλι τα δεδομένα των πηγών δίστανται, επισημαίνουν πρώτα τη σχέση τους με το σχολικό βιβλίο και έπειτα δηλώνουν τη μεταξύ τους διαφοροποίηση.

Πώς προσεγγίζουν μια ιστορική πηγή (συνέχεια)

Πρόλογος: Σύντομη αναφορά στο είδος της πηγής (δημοσίευμα τύπου, ιστοριογραφία, επίσημο έγγραφο, κ.λπ.). Στη συνέχεια αξιοποιούν το γενικό πνεύμα του σχολικού βιβλίου για μία ενότητα ή βασίζονται στην πρώτη παράγραφο του κεφαλαίου (όταν αυτή είναι εισαγωγική) ή συμπυκνώνουν τα ιστορικά δεδομένα που προηγούνται της απάντησης τους, προκειμένου να δώσουν την αίσθηση της αλληλουχίας των γεγονότων.

Κυρίως απάντηση: Συνδυάζουν δημιουργικά το σχολικό εγχειρίδιο και την πηγή, η οποία λειτουργεί είτε παραπληρωματικά είτε συμπληρωματικά στην αφήγηση του εγχειριδίου. Σε καμία περίπτωση η απάντηση δεν αποτελεί το νόημα της πηγής. Έχουν υπόψη τους ότι η πηγή τεκμηριώνει την ιστορική αφήγηση του βιβλίου και όχι το αντίστροφο.

Επίλογος: Παραθέτουν συμπεράσματα και εκτιμήσεις που προκύπτουν από τον συνδυασμό πηγής και βιβλίου.

Πώς προσεγγίζουν μια ιστορική πηγή (συνέχεια)

- Το κείμενο της ιστορικής πηγής μπορεί να αξιοποιηθεί στην αρχική του μορφή και να ενταχθεί οργανικά στο εσωτερικό της απάντησής τους, κυρίως, με δύο τρόπους: με τη χρήση της παρένθεσης (...) ή των εισαγωγικών «...». **Δεν πρέπει, όμως, να υπερβαίνει το όριο της μίας σειράς ούτε βέβαια να γίνεται κατάχρηση.**
- Αξιολογικές κρίσεις, προσωπικές (νοητικές ή συναισθηματικές) εκτιμήσεις για την ποιότητα και την αξιοπιστία της πηγής πρέπει να αποφεύγονται, ειδικά, μάλιστα, όταν δεν τις απαιτεί η ερώτηση.

Μεταβατικές φράσεις σύνδεσης δεδομένων του βιβλίου και της πηγής

- Όπως έχει ήδη αναφερθεί...
- Προηγουμένως έγινε λόγος για ...
- Σημειώθηκε ήδη ότι...
- Σε συνέχεια των όσων αναφέρθηκαν σχετικά με ...
- Σε συνάρτηση με τα προηγούμενα ...
- Σε σχέση με όσα σημειώθηκαν προηγουμένως...
- Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο της απάντησης ...
- Αναλυτικότερα για το ζήτημα ... είναι όσα σημειώνει το κείμενο της πηγής, όπου τονίζεται ότι...
- Ενώ προηγουμένως αναφέρθηκε ότι ...η πηγή διαφοροποιείται ...
- Σύμφωνα [μάλιστα και] με τα δεδομένα / στοιχεία που εξάγουν / συνάγουν / αντλούν από το ιστορικό παράθεμα / πηγή ...
- Ανάλογες / Σχετικές / Παραπλήσιες είναι και οι πληροφορίες που παρέχουν ιστορικές πηγές της περιόδου ...
- Η άποψη αυτή μπορεί να τεκμηριωθεί βάσει της σχετικής μαρτυρίας που παρέχει το ιστορικό παράθεμα...
- Τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως γίνονται τεκμαρτά / κατανοητά / αντιληπτά και από το κείμενο του ιστορικού παραθέματος ...
- Ενισχυτικά / Προς επίρρωση των συγκεκριμένων δεδομένων, το ιστορικό παράθεμα καταγράφει ανάλογες πληροφορίες
- Οι προαναφερθείσες απόψεις / στοιχεία έρχονται σε [πλήρη/μερική] συμφωνία / σε ευθεία αντίθεση / συγκλίνουν / αποκλίνουν / διαφοροποιούνται / ταυτίζονται με όσα καταγράφονται στην πηγή ...

Περιεχόμενο, έκφραση, δομή

Για να είναι άρτια και ορθή η αξιοποίηση των πηγών θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις βασικές αρχές παραγωγής γραπτού λόγου: προσέχουν το **περιεχόμενο**, την **έκφραση** και τη **δομή**:

- Περιεχόμενο: Η διατύπωση είναι ακριβής και σαφής. Αποφεύγουν να μεταφέρουν στην απάντησή τους αυτούσια αποσπάσματα από την πηγή (χρησιμοποιούν μόνο τους ιστορικούς όρους – ορολογία) και να διατυπώνουν υποκειμενικές κρίσεις (όταν δεν τους ζητούνται). Προσπαθούν πάντα να γενικεύουν τις πληροφορίες που τους δίνει η πηγή, ακολουθώντας την επαγωγική μέθοδο.
- Έκφραση: σωστή χρήση των γραμματικών και συντακτικών κανόνων. Αποφεύγουν το λογοτεχνικό ύφος, τον μακροπερίοδο λόγο.
- Δομή: ο λόγος τους δομείται σε πρόλογο, κύριο θέμα, επίλογο. Φυσικά ακολουθούν βασικές αρχές παραγραφοποίησης.

Προσέγγιση και επεξεργασία φωτογραφίας

Φύλλο εργασίας για ανάγνωση φωτογραφίας στην τάξη

1. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

- Τι βλέπετε σε αυτή τη φωτογραφία;
- Χρησιμοποιήστε τον παρακάτω πίνακα για να ταξινομήσετε ανθρώπους, αντικείμενα και δραστηριότητες που διακρίνονται καθαρά σε αυτή τη φωτογραφία.

Άνθρωποι	Αντικείμενα	Δραστηριότητες

2. ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Κάντε μερικές πιθανές υποθέσεις για τη φωτογραφία

- Πού πιστεύετε ότι τραβήχτηκε αυτή η φωτογραφία;
- Πότε νομίζετε ότι τραβήχτηκε αυτή η φωτογραφία;
- Τι νομίζετε ότι κάνουν οι άνθρωποι της φωτογραφίας;

3. ΕΡΕΥΝΑ

Γράψτε μία ερώτηση γι' αυτό που νομίζετε ότι έμεινε αναπάντητο σε αυτή τη φωτογραφία.

4. Αφού λάβετε από τον καθηγητή σας περισσότερες πληροφορίες για τη φωτογραφία, απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις με μεγαλύτερη ακρίβεια.

- Πότε τραβήχτηκε αυτή η φωτογραφία; Άλλαξε κάτι στην αρχική σας απάντηση;
- Πού τραβήχτηκε αυτή η φωτογραφία;

Προσέγγιση φωτογραφίας

- Ποιος είναι ο φωτογράφος;
- Πιστεύετε ότι ο φωτογράφος ήθελε να στείλει κάποιο μήνυμα, εκτός από το να φωτογραφίσει απλά το γεγονός;
- Αν ναι, τότε ποιο πιστεύετε ότι ήταν αυτό το μήνυμα;
- Ποιος τίτλος πιστεύετε ότι θα ταίριαζε σε αυτή τη φωτογραφία;
- Γράψτε μια ερώτηση που θα θέλατε να κάνετε στους ανθρώπους που αποτυπώνονται στη φωτογραφία, εάν αυτοί ήταν σήμερα στη ζωή.
- Γράψτε μια ερώτηση που θα θέλατε να κάνετε στον/στην φωτογράφο, εάν αυτός/ή ήταν σήμερα στη ζωή.

Φωτογράφοι

- Βούλα Παπαϊωάννου (1898-1990)
- Nelly (Έλλη Σουγιουλτζόγλου-Σεραϊδάρη) 1899-1998
- Σπύρος Μελετζής
- Αδελφοί Ρωμαΐδη.

Βούλα Παπαϊωάννου

Η Βούλα Παπαϊωάννου γεννήθηκε το 1898 στη Λαμία.

Μετά τον πόλεμο και στα πλαίσια της UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), περιοδεύει την Ελλάδα με σκοπό να συγκεντρώσει φωτογραφίες για τις συνθήκες ζωής των κατοίκων της υπαίθρου.

Ξεφεύγοντας συχνά από τις εντολές της υπηρεσίας της, **απαθανάτισε** προσωπικές ιστορίες και φυσιογνωμίες απλών ανθρώπων που παραπέμπουν μάλλον στην αξιοπρέπεια παρά στην εξαθλίωση.

Στη δεκαετία του '50 το έργο της εκφράζει την αισιοδοξία που επικρατούσε (μετά τον πόλεμο) για το μέλλον της ανθρωπότητας και ιδιαίτερα την τάση στην επάνοδο των παραδοσιακών αξιών.

Το φωτογραφικό της έργο στη δεκαετία '40-'50 είναι ένα συγκλονιστικό κοινωνικό ντοκουμέντο. **Η Παπαϊωάννου εντάσσεται στο ρεύμα της «ανθρωπιστικής φωτογραφίας»** που αναπτύχθηκε ως αντίδοτο της κατάλυσης των ανθρωπίνων αξιών, εξαιτίας του πολέμου.

Έλλη Σουγιουλτζόγλου-Σεραϊδάρη (1899 -1998), γνωστή
ως **Nelly's** από την αγγλική υπογραφή της

Γεννήθηκε στο Αϊδίνι, αλλά έλαβε την πρώτη της μόρφωση στη Σμύρνη, όπου εγκαταστάθηκε η οικογένειά της, μετά την καταστροφή του Αϊδινίου. Παρόλο που μετέβη στη Δρέσδη μαζί με τον αδελφό της για να σπουδάσει ζωγραφική, εντέλει την κέρδισε η φωτογραφία.

Μετά την εγκατάσταση της οικογένειας στην Αθήνα του 1924, η Έλλη Σουγιουλτζόγλου ασχολείται με τη φωτογράφιση πορτρέτων και θεματικών ενοτήτων κατ' ιδίαν ή επί παραγγελία του ΥΠ.ΠΟ. Πρόσφυγας ουσιαστικά η Ελληνίδα φωτογράφος απθανάτισε με ζωντανία πορτρέτα προσφύγων αλλά και σημαντικών προσώπων της εποχής της, όπως ο Κωστής Παλαμάς και ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Σπύρος Μελετζής

Ο Σπύρος Μελετζής (1906 – 2003) ήταν Έλληνας φωτογράφος, γεννημένος στο χωριό Άγιοι Θεόδωροι Ίμβρου. **Θεωρείται ο κατ' εξοχήν φωτογράφος της Εθνικής Αντίστασης 1940-1944.**

Στην περίοδο της γερμανικής κατοχής, ο φακός του κατέγραψε την Αντίσταση του ελληνικού λαού. Οι καταπληκτικές του φωτογραφίες αποτυπώνουν με δραματικό τρόπο το έπος, τα όνειρα και την ελπίδα του ελληνικού λαού σε μια σκοτεινή σελίδα της παγκόσμιας ιστορίας.

Αδελφοί Ρωμαΐδη

Οι αδελφοί Ρωμαΐδη συγκαταλέγονται στους πιο σημαντικούς Έλληνες φωτογράφους της τελευταίας εικοσαετίας του 19ου αιώνα. Πρόκειται για τρία αδέλφια, τον Κωνσταντίνο, τον Αριστοτέλη και τον Δημήτριο, που γεννήθηκαν στην Κόνιτσα της Ηπείρου.

Το ιστορικό πλαίσιο του 20ού αι. διαγράφεται με μεγάλες φωτογραφικές ομάδες που αναφέρονται στην Κρητική Πολιτεία, στον Μακεδονικό Αγώνα, στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην εκστρατεία της Μικράς Ασίας, στον Πόλεμο του 1940, την Κατοχή, τον Εμφύλιο, την Ένωση της Δωδεκανήσου, την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Πλούσια αντικατοπτρίζεται και η ελληνική πολιτική δραστηριότητα.

Ε. Βενιζέλος και βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄

Ο Κωνσταντίνος, βασιλεύς πλέον, αμέσως μετά τη δολοφονία του πατέρα του (το πένθιμο περιβραχιόνιο είναι εμφανές), σε συνομιλία του με τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο στο μέτωπο του Β' Βαλκανικού Πολέμου.

Η δραστηριότητα του Οργανισμού Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών UNRRA (**United Nations Relief and Rehabilitation Administration**) στην Ελλάδα άρχισε την 1η Απριλίου 1945, και μέχρι τον Μάιο του 1947

Ένας κοινωνικός λειτουργός των Ηνωμένων Εθνών επισκέπτεται μαθητές στο καμένο χωριό Ασπράγγελοι στην Ήπειρο. Το σχολείο μαζί με άλλα κτίρια καταστράφηκε το 1943 και έτσι το μάθημα γινόταν στην εκκλησία που χρησίμευε και ως αποθήκη για τις προμήθειες που μοίραζαν τα Ηνωμένα Έθνη στο χωριό.

Μετά την καταστροφή . . .

Φωτογραφία της Βούλας Παπαϊωάννου που απεικονίζει μαυροφορεμένη υπερήλικη γυναίκα με δύο παιδιά να ανάβουν το καντήλι σε κάποιο μνήμα στο Δίστομο το 1945. Πριν λίγους μήνες, στις 10 Ιουνίου 1944, οι Γερμανοί κατακτητές είχαν σκοτώσει περισσότερους από 200 κατοίκους, ανάμεσα τους και πολλά παιδιά.

Παναγιώτης και Μαρία Σφουντούρη. Τα πεντάριφανα.
Φωτογραφικό Αρχείο, Μουσείο Μπενάκη

Ανάγνωση γελοιογραφίας/σκίτσου

Ανάγνωση γελοιογραφίας/σκίτσου/αφίσας

- Προσεκτική παρατήρηση και περιγραφή
- Αναγνώριση συμφραζομένων και περιεχόμενου και συσχετισμός με λεκτικά σχόλια που συνοδεύουν τη γελοιογραφία (εάν υπάρχουν)
- Προσδιορισμός του χρόνου και του τόπου στον οποίο αναφέρεται η γελοιογραφία
- Προσδιορισμός του θέματος/ιστορικού γεγονότος που σχολιάζει η γελοιογραφία
- Δημιουργός-δημιουργία: πληροφορίες για τον δημιουργό, τόπος και χρόνος δημιουργίας και δημοσίευσης, προσδιορισμός θέματος
- Περιγραφή: πρόσωπα-χαρακτήρες, πραγματικά ή συμβολικά, ενδυμασία, έκφραση, χειρονομίες, κίνηση δράση, υπερβολές
- Τεχνικά χαρακτηριστικά-μορφή: υλικά/μέσα, σύστημα δημιουργίας
- Ανάλυση-ερμηνεία: σχεδιασμός χαρακτήρων (θετικός ή αρνητικός), αναγνώριση και ερμηνεία συμβόλων, τρόποι αναπαράστασης θέματος και εποχής (ρεαλιστικός, συμβατικός, ανατρεπτικός, απροσδόκητος), συσχέτιση θέματος με γεγονότα, πρόσωπα, τόπο και χρόνο, συσχέτιση λόγου-εικόνας, διασταύρωση με άλλες πηγές, πρόθεση δημιουργίας, αποδέκτες, πρόσληψη-ερμηνεία.

Επισημάνσεις για την ερμηνεία της γελοιογραφίας

- Η γελοιογραφία εκφράζει, συνήθως, πολιτικές απόψεις
- Ο γελοιογράφος δεν είναι αντικειμενικός
- Τα εκφραστικά μέσα βασίζονται στην υπερβολή
- Η γελοιογραφία, συνήθως, εξυπηρετεί κάποια σκοπιμότητα
- Σύνδεσή της με την ιστορική γνώση που υπάρχει στο σχολικό εγχειρίδιο ή σε άλλου είδους πηγές (π.χ. γραπτά κείμενα).

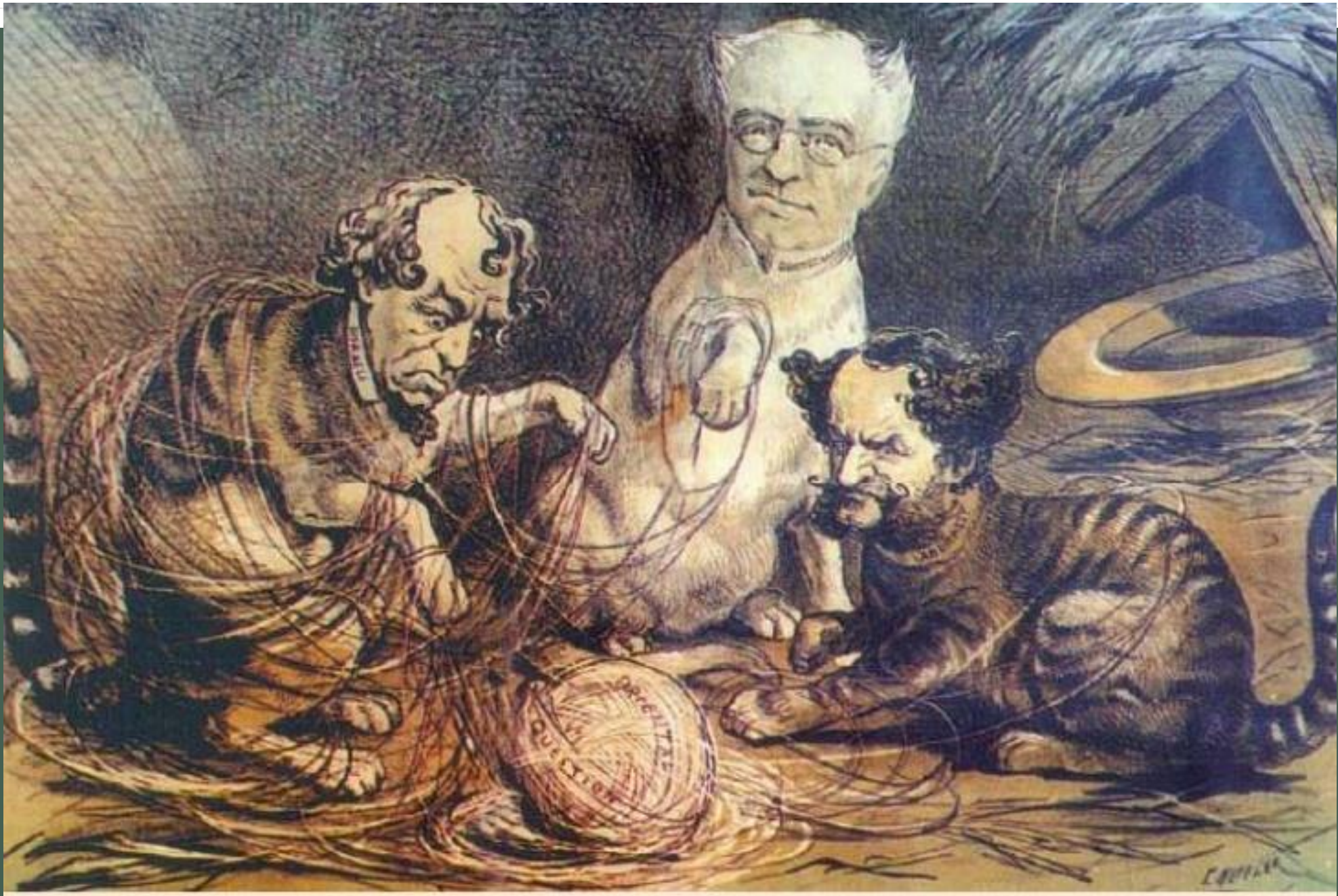
Γελοιογραφία # Σκιτσογραφία

- Ως **γελοιογραφία** χαρακτηρίζεται κάθε ζωγραφική παράσταση της οποίας τα κύρια γνωρίσματα προσώπων ή πραγμάτων αποδίδονται κωμικά παραλλαγμένα. Στόχος της γελοιογραφίας είναι η διακωμώδηση προσώπων από τους λόγους, τις πράξεις τους και τις καταστάσεις που όμως δεν συμβιβάζονται στη κοινή αντίληψη.
- Μέχρι το 1950 διακρίθηκαν οι **Ν. Καστανάκης**, Γ. Μαυριλάκος (Noir), Δ. Παπαδημητρίου (Μιμ. Παπ.), Σ. Αντωνιάδης, Γ. Γκείβελης, Αρσλόγλου, Κ. Μαραγκός (ο Κεμ Αλεξανδρείας), Κ. Ρωμανός του Καΐρου, Σ. Πολενάκης, Π. Παυλίδης, Μ. Γάλλιας, Ε. Τερζόπουλος, Α. Βλασσόπουλος, Αρχέλαος Αντώναρως, Β. Χριστοδούλου, **Ν. Νομικός**, Α. Θεοφιλόπουλος κ.ά
- Ο όρος γελοιογραφία δεν πρέπει να συγχέεται με την σκιτσογραφία (σκιαγράφημα), που δεν είναι απαραίτητα και γελοιογραφία.

Το Ανατολικό Ζήτημα

Οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, Αγγλία (Μπέντζαμιν Ντισραέλλι), Ρωσία (Αλέξανδρος, Πρίγκιπας Γκορτσακώβ) και Αυστροουγγαρία (Ιούλιος (Γκιούλα) Αντράσσυ), παρομοιάζονται με γάτες που έχουν μπλεχθεί στο κουβάρι που φέρει την ένδειξη Ανατολικό Ζήτημα, **Puck, Νέα Υόρκη, 1878**

Ίταλικόν ἀνακoinωθέν:

«. . . Οἱ Ἕλληνες ἔχουν φράξη τὰς ὁδοὺς
μὲ πελωρίους βράχους . . .»

Του Ν. Καστανάκη,

ἀπὸ το Ἔθνος τῆς 6/11/1940

Ἡ ἐλληνική ἀντεπίθεση (9 Νοεμβρίου 1940
- Ἰανουάριος 1941)

Ανάγνωση διαγραμμάτων-γραφημάτων

Ανάγνωση διαγραμμάτων-γραφημάτων-πινάκων

- Προσδιορισμός του είδους και του θέματος (περιεχόμενο)
- Ανάλυση του περιεχομένου
- Έλεγχος εγκυρότητας: προέλευση, χρόνος, τρόπος συλλογής δεδομένων και καταγραφής
- Έλεγχος αξιοπιστίας: συσχέτιση με άλλα ανάλογα δεδομένα ή άλλου είδους πηγές, ένταξη στα ιστορικά συμφραζόμενα
- Εκτίμηση του δείγματος: επάρκεια και καταλληλότητα για υπολογισμούς και εξαγωγή συμπερασμάτων
- Αξιολόγηση της συνεισφοράς των δεδομένων στην εξήγηση του θέματος π.χ. δυναμική της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ιστορικές τάσεις και συνθήκες σε μια εποχή, οικονομική κατάσταση πληθυσμού, κ.λπ.

Ανάλυση στατιστικού πίνακα

- Κατά την ανάλυση ενός στατιστικού πίνακα λαμβάνουν υπόψη τους το θέμα, στο οποίο αναφέρεται, και προσπαθούν να συσχετίσουν τα αριθμητικά δεδομένα που περιλαμβάνει με τις ιστορικές γνώσεις που διαθέτουν για το ίδιο ζήτημα από το σχολικό βιβλίο.
- Αρχικά, δημιουργούν μια εισαγωγική παράγραφο, στην οποία αναφέρουν τα εξής: α) τον τίτλο του πίνακα (δηλαδή το θέμα, στο οποίο αναφέρεται), β) τη χρονική περίοδο που καλύπτει, γ) τη μορφή–περιεχόμενα του πίνακα, δ) την αξιοπιστία – αντικειμενικότητα των δεδομένων.
- Στη συνέχεια, προσπαθούν να εντοπίσουν –οριζόντια ή κάθετα– την εξέλιξη των αριθμητικών δεδομένων και τη σχέση τους με τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου. Σημειώνουν τις περιπτώσεις αύξησης ή μείωσης των δεδομένων, την περιοδικότητα αυτών των εξελίξεων, τις κορυφώσεις ή τις αμβλύνσεις. Σχολιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά και προσπαθούν στις επισημάνσεις τους να δώσουν – πέρα από την περιγραφή– και μια πειστική εξήγηση με βάση τις ιστορικές τους γνώσεις.

Ανάλυση στατιστικού πίνακα (συνέχεια)

- Καταληκτικά, αναφέρουν το συμπέρασμα, που προκύπτει από την πραγμάτευση του πίνακα, το οποίο και στη συνέχεια αξιοποιούν, συσχετίζοντάς το με τα δεδομένα που διαθέτουν από το σχολικό βιβλίο.
- Επιπλέον, αν ο πίνακας συνδέεται με ενότητα του σχολικού βιβλίου, στην οποία διακρίνονται φάσεις ή περίοδοι εξέλιξης, τότε ο μαθητής πρέπει να εντάξει και να συσχετίσει τα δεδομένα του πίνακα με την αντίστοιχη φάση.
- Στην περίπτωση, μάλιστα, που ο μαθητής καλείται να συνδυάσει τα δεδομένα ενός πίνακα με αυτά μιας πηγής, πρέπει να λάβει υπόψη του ότι **πρώτα σχολιάζει τον πίνακα και μετά επιχειρεί να συσχετίσει τα συμπεράσματά του με τις πληροφορίες της ιστορικής πηγής** (ή το αντίστροφο, ανάλογα ίσως και με τη σειρά τους στην ερώτηση) και στη συνέχεια με τις ιστορικές γνώσεις που παρέχει το βιβλίο.

Ειδική ορολογία

Γενικά δεδομένα: στοιχεία, αριθμητικά δεδομένα, στατιστικά στοιχεία, ποσοστά, αναλογίες, τιμές, επίπεδα, διαστάσεις, σύγκριση, διαφορά, συγκέντρωση, αυξομείωση, αθροιστικά, διακύμανση, κατανομή, αναλογίες, διαφορές, ομοιότητες, αριθμοί, γενικό πλάνο–εικόνα, φάσεις, χρονικό διάστημα, περίοδος, ετήσιος, ποσοστό επί του συνόλου, όρια, παγίωση, σταθεροποίηση, διάρκεια . . .

Αρνητικά δεδομένα: ύφεση, κάμψη, μείωση, περιορισμός, άμβλυση, αναστολή, παρακμή, έλλειψη, καθοδική πορεία, στασιμότητα, καθυστέρηση, έλλειμμα, υποδιπλασιασμός . . .

Θετικά δεδομένα: αύξηση, έξαρση, διόγκωση, μεγέθυνση, διεύρυνση, εξέλιξη, πλήθυνση, ανοδική πορεία, ανάπτυξη, προώθηση, ακμή, κορύφωση, πλεόνασμα, διπλασιασμός, υπερδιπλασιασμός . . .

Ανάγνωση χάρτη

Ανάγνωση χάρτη

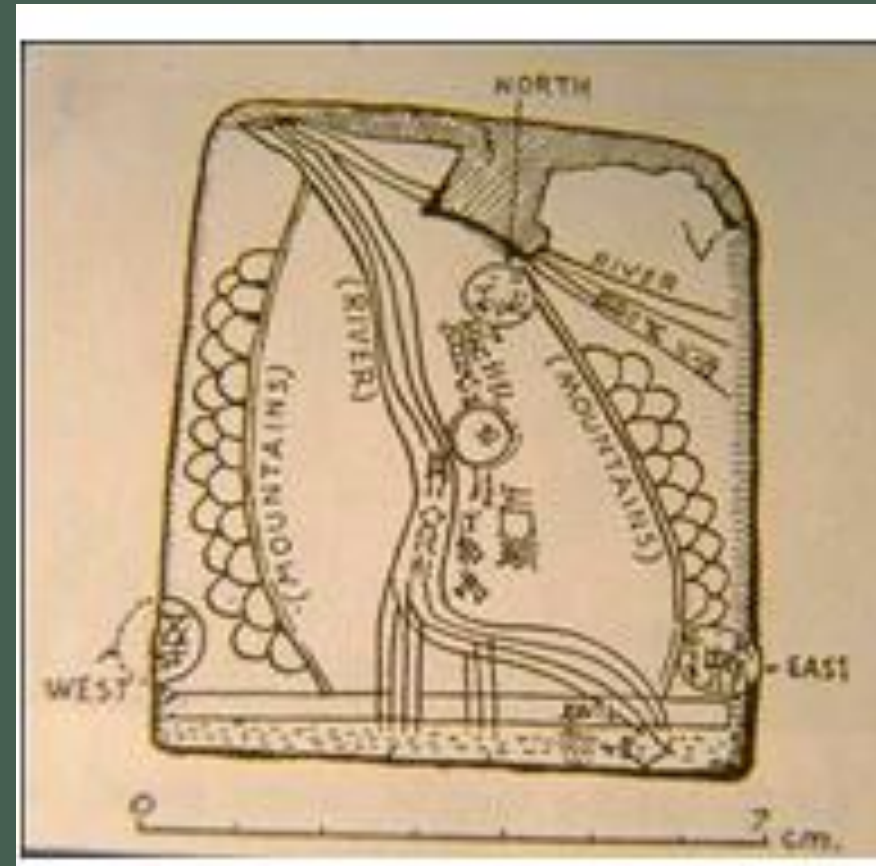
Δημιουργός-παραγωγή-θέμα: δημιουργός/εκδότης, προθέσεις/ιδεολογία, χρηματοδότηση, χρονολογία, τόπος, τίτλος, πηγή συλλογής δεδομένων, ιστορικό πλαίσιο, συμβάσεις και σύμβολα

Χαρακτηριστικά αναπαράστασης-τρόπος οργάνωσης δεδομένων: σχεδίαση και κλίμακα, εδαφική διαμόρφωση αντικειμένων (σημεία, επιφάνειες, εμβαδόν), προσανατολισμός, επιλογή δεδομένων, σαφήνεια-ορθότητα-ακρίβεια

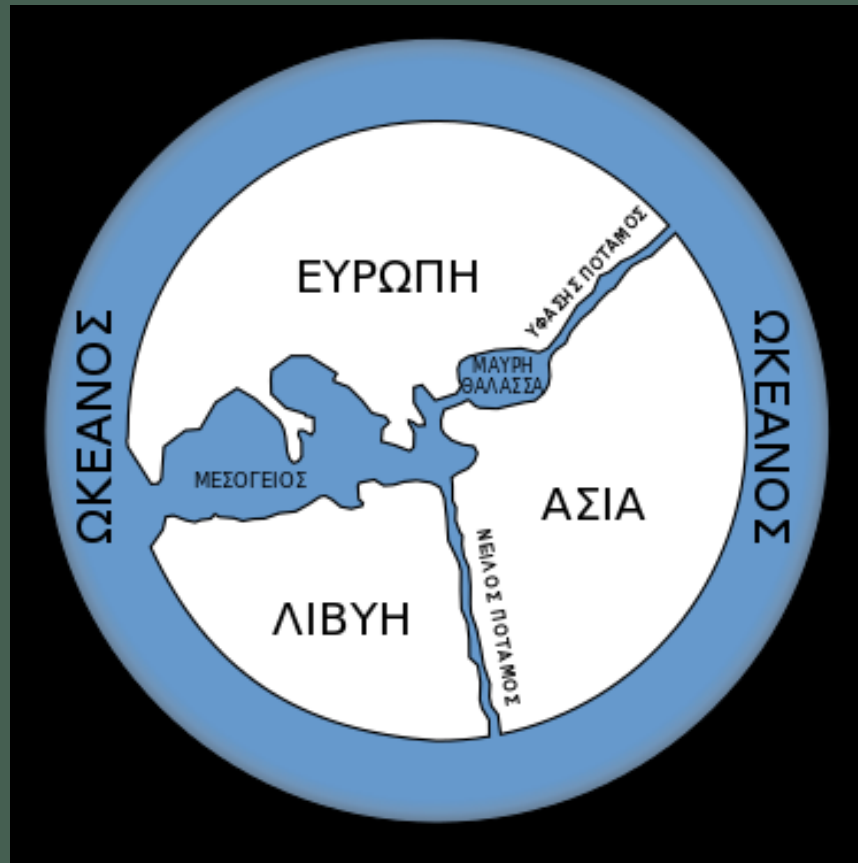
Χαρακτηριστικά μορφής και τεχνικής: καταλληλότητα γραφικών σημείων-συσχέτιση με υπόμνημα

Πρόσληψη: πρόθεση δημιουργίας, χρήση-λειτουργία, αποδέκτες, συσχέτιση όλων των μεταβλητών για ερμηνεία (= απόδοση σημασίας).

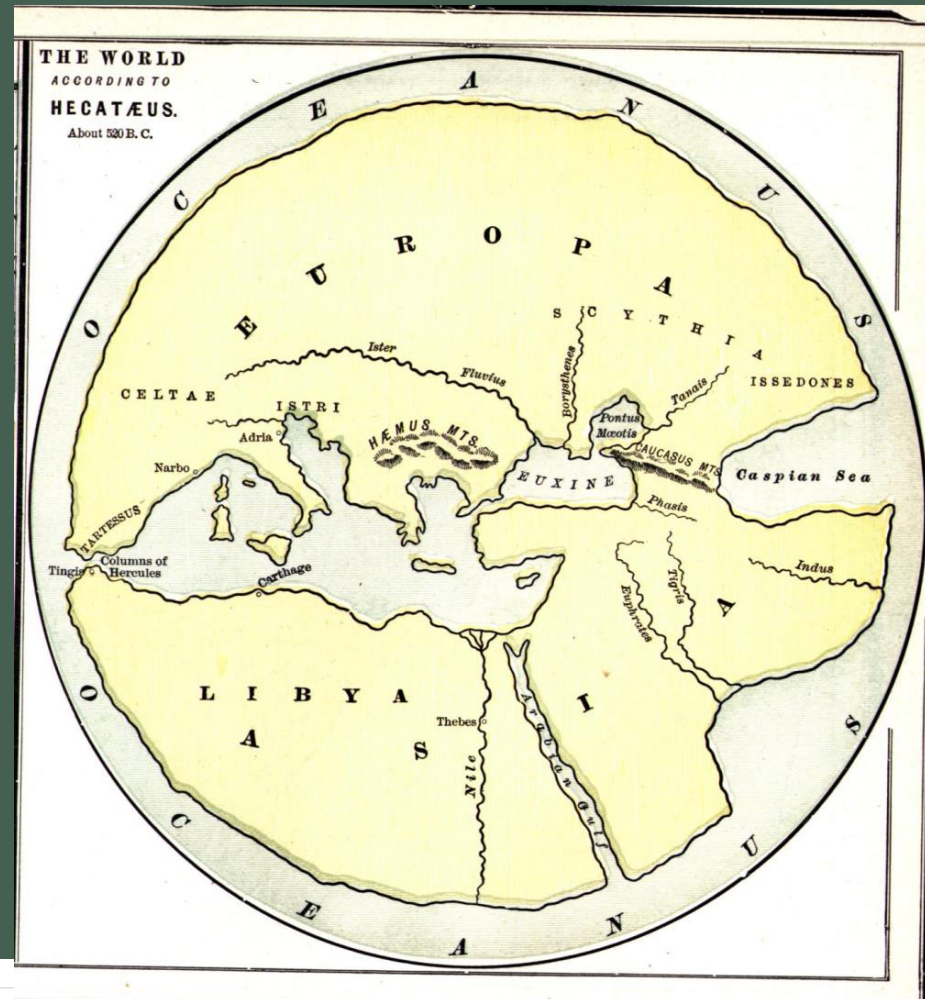
Χάρτης της πόλης Ga-Sur στην περιοχή της Μεσοποταμίας το 2500 π. Χ.

Ο Αναξίμανδρος (7^{ος} – 6^{ος} αι. π.Χ.) αποδίδει μια εικόνα της Γης, σύμφωνα με την οποία η Γη είναι κυλινδρική και οι άνθρωποι κατοικούν επάνω στην επιφάνειά της. Η Γη δεν στηρίζεται πουθενά και βρίσκεται στο κέντρο του Σύμπαντος, απέχοντας ίσα από όλα τα σημεία του (Ψευδοπλούταρχος, Στρωματείς 2).

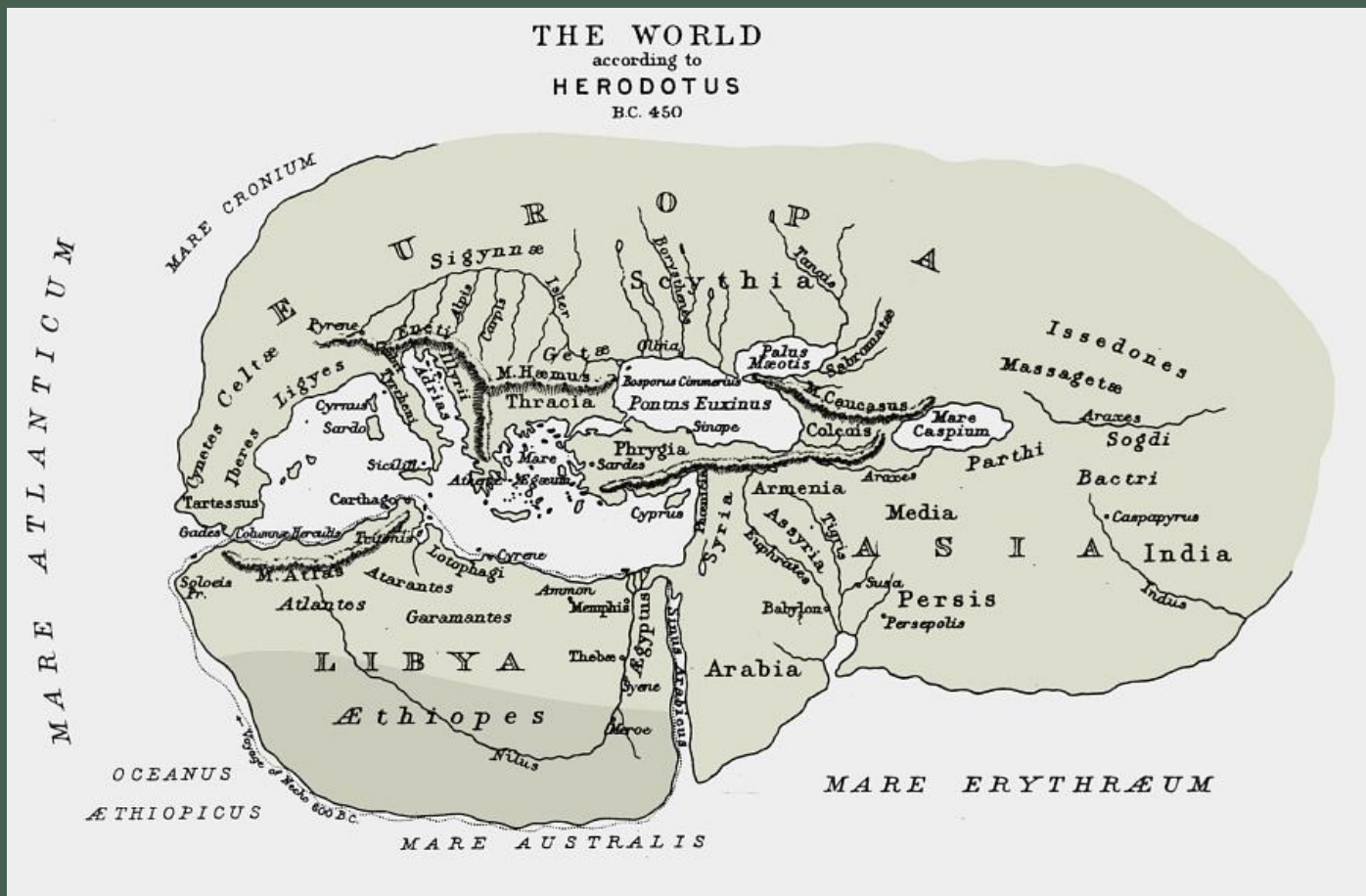
Υποθετική αναπαράσταση του χάρτη του Εκαταίου του Μιλήσιου 6^{ος} αι. π.Χ.

Για τον χάρτη του Εκαταίου του Μιλήσιου

Παραδίδεται πως υπήρξε μαθητής του φιλόσοφου Αναξίμανδρου και από τις απόψεις του διδασκάλου του ίσως επηρεάστηκε στη σύνταξη ενός χάρτη (*Γης Περίοδος*), όπου παρουσίαζε τη Γη επίπεδη, σε μορφή δίσκου. Η οικουμένη χωριζόταν από δύο μεγάλες θάλασσες, τη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα, και από δύο μεγάλα ποτάμια, τον Νείλο και τον Δούναβη. Η απεικόνιση αυτή ανταποκρίνεται στην περιγραφή του Ομήρου, ότι η γη είναι κυκλικό σύμπλεγμα νησιών, που περιβάλλεται από υδάτινη κυκλική ζώνη. Ο χάρτης του Εκαταίου, παρά τις ποικίλες αυθαιρεσίες και ανακρίβειες, άσκησε μεγάλη επίδραση στους μεταγενέστερους, ακόμα και μετά την εμφάνιση συστηματικών χαρτογράφων-γεωγράφων, όπως ο Ερατοσθένης.

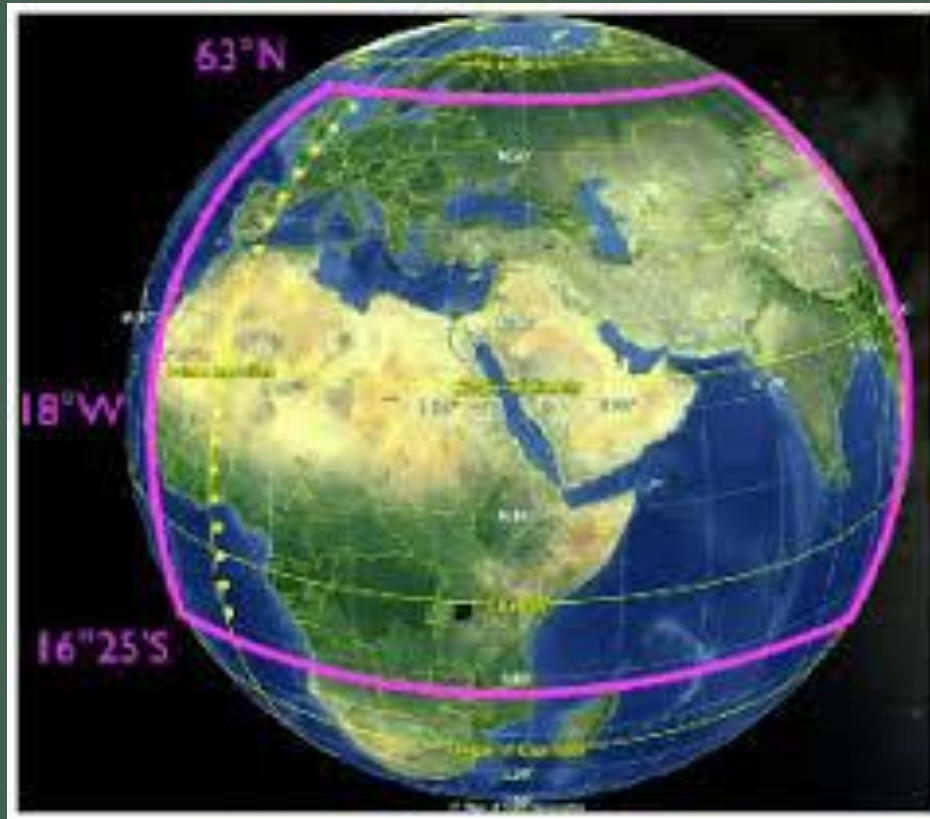
Ο Κόσμος, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, 5^{ος} αι. π.Χ.

Οι χάρτες του Κλαύδιου Πτολεμαίου

Οι χάρτες του Κλαύδιου Πτολεμαίου, σε σύγχρονη χαρτογραφία

Οι χάρτες του Κλαύδιου Πτολεμαίου

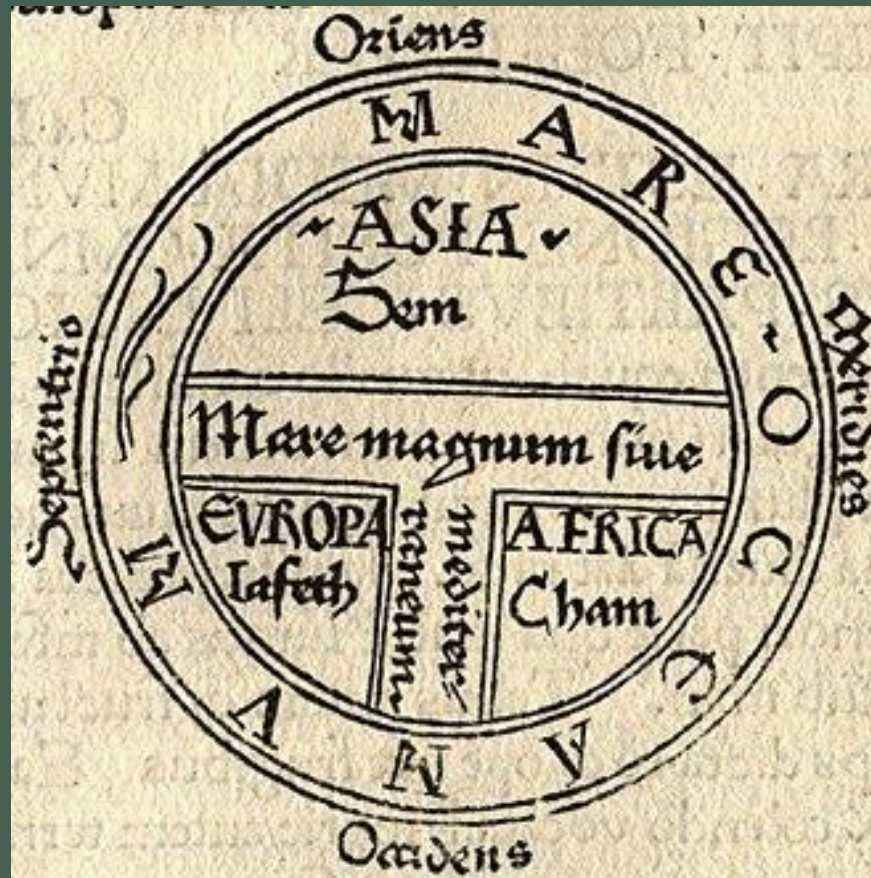
Ο Κλαύδιος Πτολεμαίος είναι Έλληνας, που έζησε στη Αλεξάνδρεια των Ρωμαϊκών χρόνων τον 1^ο με 2^ο αι. μ. Χ. (δεν έχει σχέση με τη δυναστεία των Πτολεμαίων της Αιγύπτου)

Ασχολήθηκε με τα Μαθηματικά, την Οπτική, την Ακουστική, την Αστρονομία και την Γεωγραφία. Γνωστότερα έργα του:

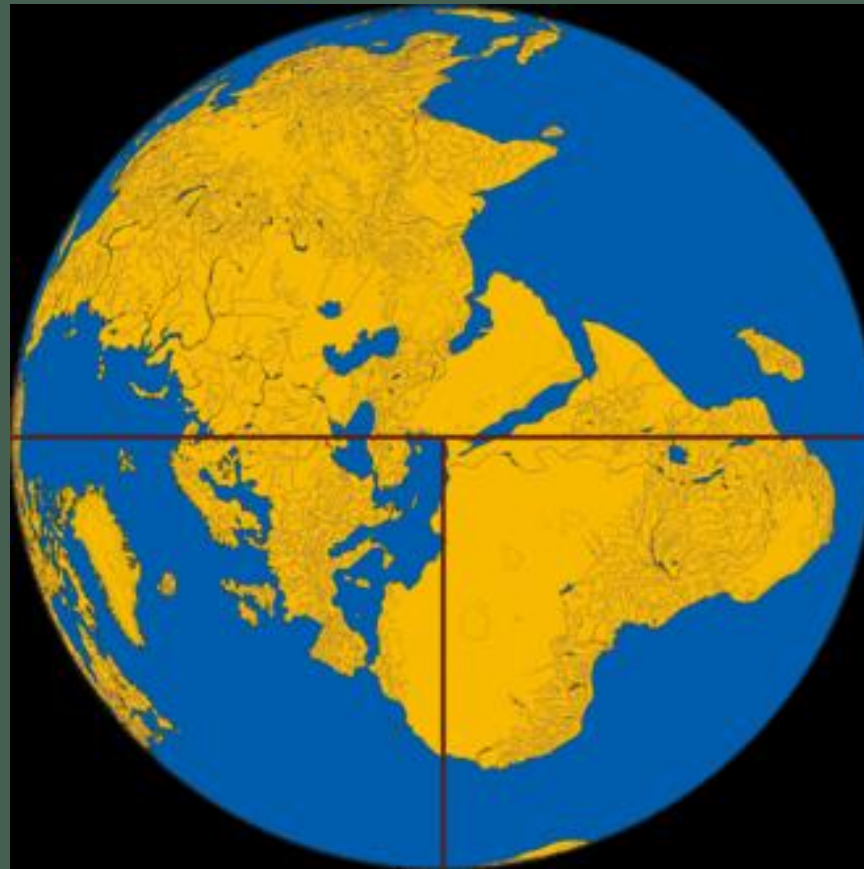
- *Μεγίστη Μαθηματική Σύνταξις*, γνωστή και ως «Αλμαγέστη»
- *Γεωγραφική Υφήγησις*.

Ο Πτολεμαίος σχεδιάζει τη Γη των 180 μοιρών, **τη μισή**, δηλαδή. Γνωρίζει ως Οικουμένη το κομμάτι της Γης, που φαίνεται στον χάρτη. Μας παραθέτει οδηγίες για να συντάξουν 10 χάρτες της Ευρώπης με δέκατο και τελευταίο χάρτη της Ευρώπης, την Ελλάδα, 4 χάρτες της Αφρικής, 12 της Ασίας και 1 χάρτη της Οικουμένης. Σύνολο 27.

Οι χάρτες του "T-O"

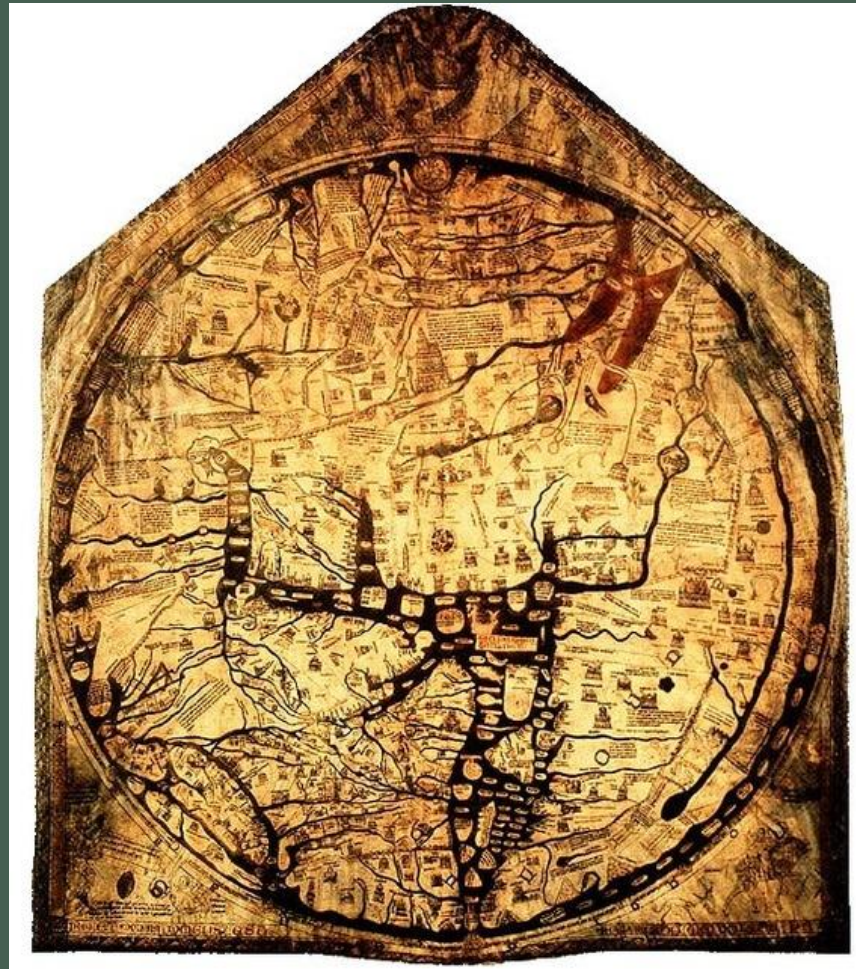
Οι χάρτες "T-O" σε σύγχρονη χαρτογραφία

Οι χάρτες του "T-O"

- Οι χάρτες, που επικρατούν κατά τη διάρκεια των Σταυροφοριών και μετά από αυτές, είναι οι περίφημοι T-O maps και είναι περισσότερο εκκλησιαστικοί, παρά επιστημονικοί. Η Οικουμένη είναι ένας δίσκος, το Ο. Με την Ασία πάνω, την Ευρώπη αριστερά και την Αφρική δεξιά, τα τρία μέρη της Οικουμένης, όπως αυτά αποδόθηκαν στους γιους του Νώε, τον Σημ, τον Χαμ και τον Ιάφεθ. Τις χωρίζει ο Νείλος, ο Δον και η Μεσόγειος, που σχηματίζουν το T.
- Επειδή ο ήλιος ανέβαινε στα ανατολικά, ο Παράδεισος (ο Κήπος της Εδέμ) γενικά απεικονίστηκε στην Ασία και η Ασία βρισκόταν στο πάνω μέρος του χάρτη. Έτσι, η Ιερουσαλήμ τοποθετήθηκε στο κέντρο του χάρτη.

Ο χάρτης του Χέρφορντ, *Μαρρα Mundi*

Ο χάρτης του Χέρφορντ, Mappa Mundi

- Ο χάρτης του Χέρφορντ, Mappa Mundi είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα του κόσμου όπως τον φαντάζονταν οι Χριστιανοί κατά τον Μεσαίωνα. Χρονολογείται περίπου στο 1300 και αποτελεί μια απεικόνιση όλων των Άγιων “σημείων” για τη Χριστιανική πίστη. Κέντρο του κόσμου είναι η Ιερουσαλήμ (έχει ένα σταυρό ως σημάδι).
- Δημιουργός του χάρτη είναι ο Richard de Haldingham, όπως αναφέρεται στον χάρτη. Η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε είναι τα λατινικά, αν και στις άκρες υπάρχουν κάποια μικρά κείμενα αγγλονορμαδικά και κάποια γαλλικά. Τα κύρια χρώματα που χρησιμοποιηθήκαν για τα κείμενα ήταν το μαύρο, το κόκκινο και το χρυσαφί. Η θάλασσά αναπαριστάται με πράσινο χρώμα, τα ποτάμια με γαλάζιο και στην περίπτωση της ερυθράς θάλασσας, με κόκκινο.
- Στον χάρτη απεικονίζονται 420 πόλεις, 15 γεγονότα της Βίβλου, 33 ζώα και φυτά, 32 άνθρωποι και 5 σκηνές από την αρχαία ελληνική μυθολογία. Συνολικά υπάρχουν πάνω από 1000 επιγραφές, σχήματα, σύμβολα που δείχνουν το πεπρωμένο της ανθρωπότητας.
- Έχει το πρότυπο του Ο-Τ χάρτη. Αυτό το πρότυπο χρησιμοποιήθηκε κυρίως στην δυτική Ευρώπη. Η ανατολή βρίσκεται προς τα πάνω, σε αντίθεση με τους σημερινούς χάρτες όπου είναι ο Βορράς, καθώς πίστευαν ότι ο παράδεισος, ο κήπος της Εδέμ βρίσκεται ανατολικά από τον γνωστό έως τότε Κόσμο.

Ο χάρτης του al-Idrisi

Ο χάρτης του al-Idrisi

Ο παγκόσμιος χάρτης της προηγούμενης διαφάνειας, δημιουργήθηκε από τον Κονράντ Μίλερ το 1928, από χάρτη που κατάρτισε ο Abu Abdullah Muhammad Ibn al-Idrisi το 1154. Περίπου το 1138, ο βασιλιάς Ρογήρος Β΄ της Σικελίας ανέθεσε στον al-Idrisi, έναν άραβα γεωγράφο και χαρτογράφο, να χαρτογραφήσει όλες τις γνωστές πληροφορίες του κόσμου. Ο Al-Idrisi μελέτησε παλαιότερα έργα του Πτολεμαίου και αραβικών πηγών, συγκέντρωσε πληροφορίες από τους ταξιδιώτες και αξιοποίησε και την εμπειρία του. Η γεωγραφική απεικόνιση “μπλέκει” τις διαφορετικές παραδόσεις (Ελληνικές, Εβραϊκές, Χριστιανικές, Ισλαμικές). Η Ιερουσαλήμ εκπροσωπήθηκε στο κέντρο του χάρτη. Ο χάρτης έχει το βορρά ως νότο και την ανατολή ως Δύση.

Παγκόσμιος χάρτης 1402

Παγκόσμιος χάρτης 1402

Ο χάρτης που προέρχεται από την Κορέα, είναι πιθανότατα ο πρώτος χάρτης που μας θυμίζει τον κόσμο όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Δημιουργήθηκε από μια ομάδα αστρονόμων, εντεταλμένων από το Βασιλιά, με επικεφαλής τον Κουόν Κουν. Ο λόγος που ο χάρτης είναι αρκετά ρεαλιστικός για την εποχή (1402), έχει να κάνει με την ιδεολογία της εποχής: Ο βορράς τοποθετήθηκε στο πάνω μέρος, γιατί οι υπήκοοι κοιτούν τον βασιλιά προς τα βόρεια, ενώ ο βασιλιάς κοιτά τους υποτακτικούς νότια. Όπως γίνεται αντιληπτό με την πρώτη ματιά σε αυτόν τον χάρτη, τη μερίδα του λέοντος έχει η Ασία, με την Ευρώπη να είναι μια μικρή και βάρβαρη κουκκίδα στην άκρη του. με μια μεγάλου μεγέθους Κίνα στη μέση, σε μια εποχή που προηγείται των πρώτων ευρωπαϊκών ταξιδιών της εξερεύνησης, και ακόμη και των ταξιδιών του κινέζου ναυάρχου Zheng.

Ο χάρτης του Ferrando Bertelli του 1565

Ο χάρτης του Ferrando Bertelli του 1565

Παγκόσμιος χάρτης που δημιούργησε ο Ferrando Bertelli το 1565. Αποτελεί μια επανεγγραφή σε μεγαλύτερη κλίμακα ενός χάρτη του 1546 από τον Ιταλό χαρτογράφο Giacomo Gastaldi, ο οποίος δείχνει ότι η Αμερική εντάχθηκε στην Ασία. Ο χάρτης παρουσιάζει τα χαραγμένα ζώα που είναι διάσπαρτα σε ολόκληρο τον κόσμο.

Σατιρικός χάρτης της Ευρώπης, τέλη 19^{ου} αι.

Angling in Troubled Waters. Των Fred W. Rose, Matt Hewerdine, έκδοση G. W. Bacon & Co. Ltd. Λονδίνο 1899. Χρωμολιθογραφία Ψάρεμα σε παραγμένα νερά. Ο χάρτης αποτυπώνει τον αποικιακό ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης, στα τέλη του 19ου αιώνα, με καθεμιά από αυτές να κατευθύνει την πετονιά της προς τα εδάφη που την ενδιαφέρουν. Πηγή: www.lifo.gr

Χάρτης της προτεινόμενης Δημοκρατίας του Πόντου (Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ' Λυκείου, Ομάδας Ανθρωπ. Σπουδ. σ. 250)

Δικτυογραφία

- <http://thesecretrealtruth.blogspot.com/2014/02/google-earth.html#ixzz4xUQomzbB>
- <https://kentro-erevna-elliniku-tragoudiou.com/book/ta-8ematika.pdf>
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AE_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82_1941-1944
- <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/12-maps-that-changed-the-world/282666/>
- info@evrumatheia.edu.gr
- <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lor/photodentro-lor-8521-8351>
- <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/8203?locale=el>
- <http://eschool.impschool.gr/modules/document/file.php/LYK175/%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%9B%CE%A5%CE%A3%CE%97%20%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D%20%CE%A0%CE%97%CE%93%CE%A9%CE%9D.pdf>

Δικτυογραφία

- eclass.sch.gr/.../ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ%20ΑΝΑΛΥΣΗΣ%20ΙΣΤΟΡΙΚΩ...
- dide.flo.sch.gr/.../PE02/DidaktikiAxiopoiisiIstorikonPigon.pdf
- https://e-didaskalia.blogspot.gr/2013/07/blog-post_4570.html
- <http://popaganda.gr/o-kosmos-mesa-apo-12-chartes/>
- http://www.lifo.gr/articles/arts_articles/171525

Βιβλιογραφία

Πυρπυρής Π. (2004). «Η προσέγγιση των γραπτών ιστορικών πηγών στη σχολική τάξη: Προβλήματα και μεθοδολογία», στο Μ. Ζαβραδινού – Β. Κ. Μπακούρος, *Οι ιστορικές πηγές ως διδακτέα ύλη στο Ενιαίο Λύκειο. Πρακτικά Ημερίδας Ιωνιδείου Σχολής – Πειραιϊκού Συνδέσμου*. Αθήνα: Έσοπτρον.